

Çocukların ve annelerinin gözünden Covid-19

Covid-19 through the eye of children and mothers

Semiha Yüksek Usta¹ ve H. Nur Gökcan²

Gönderilme tarihi/Received date: 09 / 05 / 2020

Kabul tarihi/Accepted date: 28 / 06 / 2020

Öz

Bu araştırmada okul öncesi çocukların ve annelerinin covid-19 salgınına yönelik görüşleri incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Kütahya’da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel bir anaokuluna devam eden 6 yaşında 11 çocuk ve anneleri oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Ayrıca verilen yönerge ile çocuklardan resim çizmeleri istenmiş ve resimlerin doküman analizi yapılmıştır. Çalışma sonucunda; çocukların virüsle ilgili olumsuz hislere sahip oldukları, süreçte en fazla sosyal izolasyondan etkilendikleri, ebeveynlerin yanı sıra çoğunlukla medyadan bilgi edindikleri ve salgın ile ilgili terminolojinin farkında oldukları görülmüştür. Ayrıca çocukların süreç sonu ile ilgili umutlu oldukları da sonuçlar arasındadır. Annelerle yapılan görüşme sonucunda ise; çoğunluğu olumsuz hisler deneyimlediğini, çocuklarının TV’deki ölüm ve vaka oranlarından etkilendiğini ve çocuklarına bu konuda bilgi verirken hiçbir kaynağa başvurmadıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Koronavirüs, pandemi ve çocuk, salgın ve çocuk

Abstract

In this study, the opinions of preschool children and their mothers on epidemic of covid-19 were examined. The study group of the study consists of 11 children who 6 years old and their mothers attending a private kindergarten under the Ministry of Education in Kütahya. Semi-structured interview questions developed by researchers were used data collection tools. In addition, children were asked to draw pictures with the given instructions and document analysis of the pictures was made. In the results of working; It has been observed that children have negative feelings about the virus, are most affected by social isolation in the process, they mostly get information from media besides parents and are aware of epidemic related terminology. It is also among the results that children are hopeful about end of the process. As a result of the interview with mothers; most of them stated that they experienced negative feelings, their children were affected by death and incident rates on TV and that they did not use any sources while giving their children information about this issue.

Keywords: Coronavirus, Pandemic and child, Epidemic and child

1. Giriş

“Fırtına geçtikten sonra nasıl atlattığınızı hatırlamayacaksınız. Nasıl hayatta kaldığınızı da... Ancak bir şey kesindir; fırtınadan çıktıktan sonra fırtınaya girenle aynı insan olmayacaksınız. Haruki Murakami”

Çin’in Wuhan kentinde 2019 yılı Aralık ayında ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2020 yılı Mart ayında pandemi ilan edilen geniş çaplı

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Isparta, E-posta: semihayuksekg@gmail.com

² Bil.Uzm., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Antalya, E-posta: gokcannur@gmail.com

Covid-19 virüs salgını (WHO, 2020) Türkiye'nin de gündemini oluşturmaktadır. Bu süreç, devlet yetkilileri tarafından önlem olarak okulların tatil edildiği ve zorunlu olmadıkça dışarı çıkılmasına kısıtlama getirildiği bir dönemi de kapsamaktadır (TC. Milli Eğitim Bakanlığı, 2020). Bu dönemde virüs gibi soyut bir kavramın, işlem öncesi dönemdeki okul öncesi çocukları üzerinde nasıl bir etki oluşturduğu da merak konusu olmaktadır.

Ulusal veya yerel düzeyde yaşanan her türlü olay çocukları doğrudan veya dolaylı yoldan etkilemektedir (AÇEV, 2016). Çocuk yaşta erişkinlerden farklı anlamlandırmalar, yaşananların olduğundan daha tesirli algılanması okul öncesi dönemde bulunan çocukların gelişim düzeyleri için oldukça normaldir (Yavuzer, 2016; Kocakurt ve Güven, 2005). Ancak bir yetişkin desteği olmadığında, yetişkin tarafından olumsuz tutum ile karşılaştığında çocukların hayat boyu taşıyacakları birer travmatik yaşantıya dönüşmesine zemin hazırlanmaktadır (Yavuzer, 2016).

Çocuğun çevresinde oluşan çevresel unsurlar (savaş, ölüm, kardeş doğumu, ihmal, hastalık, doğal afet vb.) ve ailelerin bunlara tepkileri ve çocuğun mikro alanının içinde bulunan ebeveyn-çocuk iletişimlerinin niteliği de çocuk üzerinde etkiler oluşturmaktadır (Başal, 2018; Bronfenbrenner, 1994). İçinde bulunduğumuz bu dönemde ise, çocuklar ve aileler salgın ve onun getirdiği toplumsal değişimleri yaşamaktadırlar. Bu süreçte aile bireylerinin izolasyon durumuna verdikleri tepkiler, medyada sıkça yer verilen güncel hastalık haberleri gibi çocuğun çevresel faktörleri nedeniyle çocuklar için yetişkinlerden daha zor yaşanabilmektedir. Çocuklar bu süreçte ebeveynleriyle daha fazla zaman geçirdikleri için onların verdikleri tepkileri de gözlemlenebilir. Ebeveynin artan kaygı düzeyi sonucu çocukların da kaygı düzeyinin artması mümkündür (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2003). Çocuklar yetişkinler gibi ölüm ve kayıp kavramlarını anlama ve üstesinden gelme kapasitesine sahip değildirler. Ölüm onlar için oldukça soyut bir kavramdır. Bunun üzerine düşünürken ilişkili olmayan şeyleri birbiriyle bağlama eğiliminde olabilmektedirler. Bu eğilim çocuklarda ölümün karmaşıklığı sebebiyle uyku, yeme bozukluğu, içe çekilme, saldırganlık gibi olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Yıldız, 2004). Çocukların yaşanan süreci nasıl algıladıklarının eğitimciler tarafından bilinmesi onlara sağlayacakları duygusal ve sosyal desteği de belirleyebilmelerinde ve gerekli önlemleri alarak kalıcı izli olumsuz yaşantıların önüne geçebilmelerinde önemli bir faktördür. Çocukların bu konudaki duygu ve düşüncelerinin anlaşılması, öncelikle ailelerin ve ilerleyen süreçte okulların açılması ile öğretmenlerin, okullardaki rehber öğretmenlerin nasıl bir yol izleyeceklerine dair ışık tutacaktır. Bu doğrultuda okul öncesi çocuklar ve annelerinin gözünden virüs salgınına nasıl anlamlandırdıklarını incelemek bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Yapılan alan yazın taramasında okul öncesi dönem çocuklarının Covid-19 salgınına dair algıları üzerine bir araştırma yapılmadığı görülmüş olup bu araştırmanın ulusal alan yazında bir ilk özelliği taşıyacağı düşünülmektedir. Araştırma, içinde bulunulan koşullar sebebiyle sokağa çıkmanın sınırlı olduğu ve okulların önlemler sebebiyle kapalı olduğu bu dönemde, çocuklar ile online görüşme yapılması açısından da nadir kullanılan bir yöntemle sahip olacaktır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın modeli

Bu çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda veriler görüşme, gözlem ya da doküman analizi aracılığıyla elde edilir. Verilerin analizi ise, verilerin karakteristik tekrarlarını belirleme yoluyla yapılır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, tekrarlayan kalıplar veya verilerin desteklediği temalardır. Bulgular, araştırmacının katılımcının hangi fenomenle

ilgilendiğini anlaması ile edinilir (Merriam, 2013). Araştırmanın geçerliğinin sağlanması için üçgenleme (triangulation) yöntemi kullanılmıştır. Üçgenleme nitel bir araştırmanın iç geçerliğini artırmada en çok tercih edilen stratejidir. Birden fazla ve farklı kaynak, yöntem veya araştırmacı, geçerliği desteklemede kullanılır (Creswell, 2013). Bu araştırmada birden fazla veri kaynağı kullanılarak üçgenleme yapılmıştır.

2.2. Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubu seçkisiz olmayan örneklem türlerinden amaçsal örneklem yoluyla belirlenmiştir. Amaçsal örneklem; derinlemesine araştırma yapabilmek için çalışmanın amacı kapsamında bilgi açısından zengin durumların seçilmesidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). Kütahya ilinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı, özel bir okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 6 yaşlarında 11 çocuk ve anneleri araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Örneklemin belirlenmesinde, öğretmenleri ile uzaktan online eğitime devam etmeleri, evlerinde uzaktan eğitime katılabilecekleri gerekli imkanlara sahip olmaları, ebeveynlerinin araştırma için gönüllü olmaları koşul olarak belirlenmiştir. Araştırmaya dahil edilen çocukların 9'u erkek 2'si kızdır. Anne babaların öğrenim durumlarına bakıldığında 9 çocuğun anne ve babası üniversite mezunu, 2 çocuğun anne ve babaları lise mezunudur. Araştırmaya katılanların sağlık çalışanı bir aile üyesi bulunmazken, COVID-19 hastalığı yaşayan bir aile üyesi de bulunmamaktadır.

2.3. Veri toplama araçları

Araştırmanın verilerinin elde edilmesinde, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Ayrıca çocuklardan “Korona virüs salgını denince aklına ne geliyor? Aklına gelenleri çizebilir misin?” yönergesi ile resim çizmeleri istenmiş ve çizilen resimlerin doküman analizi yapılmıştır.

Annelerin virüs salgını ve getirdiği süreç hakkında görüşleri ve çocuğunun bu durumdan nasıl etkilendiğini ortaya çıkarmaya yönelik sorular annelere ve çocukların korona virüs salgını ve getirdiği süreç hakkındaki görüşlerini anlamaya yönelik sorular da çocuklara yöneltilerek veriler elde edilmiştir. Araştırmacılar tarafından hazırlanan sorular, okul öncesi eğitim alanında 3 uzmanın görüşüne sunulmuş ve sorulara uzmanlardan gelen dönütler doğrultusunda son halleri verilmiştir.

2.4. Verilerin toplanması

Araştırmada, velilerin gönüllü katılımları ve çocuklarının araştırmaya katılması için bir form aracılığı ile onayları alınmış, araştırmanın yapılabilmesi için Millî Eğitim Müdürlüğü ve Üniversite Etik Kurul izinleri alınmıştır. Ayrıca, görüşme notlarının araştırmacılar dışında kimseye paylaşılmaması ve katılımcıların kimliklerinin gizli tutulması için çocuklara ve annelere isim kodları verilmesi gibi etik ilkeler göz önünde bulundurulmuştur.

Yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılarak çocuklarla ve anneleriyle ayrı ayrı oturumlarda yapılan görüşmeler, içinde bulunulan koşullar sebebiyle sokağa çıkmanın sınırlı olması, okulların kapalı olması nedeni ile online olarak yapılmıştır. Konu ile ilgili farklı veri kaynaklarından kullanılarak geçerliğin artırılması için görüşmelerin yanı sıra çocuklara online ortamda verilen yönerge ile resim çizmeleri istenmiş ve resim çizimi esnasında online oturum açık olup araştırmacı, çocukların dış etkenlerden etkilenmemeleri için kontrol sağlamıştır. Resim, psikopedagojik açıdan çocuğu tanımaya yarayan bir ölçüt ve aynı zamanda çocuğun iç dünyasını

yansıtmaya yarayan bir ifade şeklidir (Yavuzer, 1992). Okul öncesi dönemdeki çocukların resim çizerken kendilerini ifade etme becerisini daha aktif kullanmalarından (Fargas-Malet, McSherry, Larkin ve Robinson, 2010) yola çıkılarak resim çizip anlatma tekniği kullanılmıştır.

2.5. Verilerin analizi

Veriler, görüşme sırasında araştırmacılar tarafından yazılarak kaydedilmiştir. Çocuklar ve anneleri ile yapılan görüşmeler, içerik analizi yoluyla analiz edilmiş ve bulgular yorumlanmıştır. İçerik analizi, verilerin daha önceden belirlenen temalara göre sunulması işlemidir. Bu bağlamda, veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebilir (Merriam, 2013). Bu bilgiler doğrultusunda, katılımcıların verdikleri ve kaydedilmiş olan cevaplar, araştırmacılar tarafından okunarak açık kodlamaları yapılmıştır. Benzer özellikleri olan kodlar aynı kategoriler altında toplanmış ve temalar oluşturulmuştur. Çocuklar tarafından çizilen resimler de kod ve kategoriler yoluyla içerik analizi yapılmış ayrıca, resim analizi teknikleri ile incelenmiştir.

2.6. Geçerlik ve güvenilirlik çalışması

Nitel araştırma alan yazınında yer alan geçerlilik ve güvenilirlik kriterleri; üçgenleme, katılımcı teyidi, uzman görüşü, alanda uzun süre kalmak ve zengin betimlemedir (Glesne, 2013; Merriam, 2013). Bu çalışmada geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması amacıyla, üçgenleme, uzman görüşü ve zengin betimleme kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. Verilerin farklı kaynaklardan elde edilmesi ile üçgenleme, görüşme sorularının hazırlanmasında ve verilerin analizi sürecinde uzman görüşlerinden faydalanılması ile uzman görüşü ve araştırma sürecinin ayrıntılı olarak açıklanması ve araştırma sonucunda elde edilen bulguların katılımcılardan alıntılar verilerek sunulması ile zengin betimleme kriterleri karşılanmıştır.

3. Bulgular

Araştırmanın amacı okul öncesi çocukların ve annelerinin Covid-19 salgınına yönelik görüşlerini derinlemesine anlamaya çalışmaktır. Araştırmanın bulguları katılımcı olan 11 çocuk ve anneleri ile sınırlıdır. Çocuklar ve annelerinin kişisel birtakım özelliklerinin görüşlerini etkileyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Elde edilen bulgular, (a) çocukların Covid-19 hakkındaki görüşleri (b) annelerin Covid-19 ve çocuklarının düşünceleri hakkında görüşleri ve (c) çocukların çizimleri başlıkları altında organize edilerek sunulmuştur.

3.1. Çocukların Covid-19 salgınına ilişkin görüşleri

TEMA-1: Çocukların korona virüs hakkında duygu ve düşünceleri

Araştırmaya katılan çocukların korona virüs hakkındaki duygu ve düşünceleri; virüs hakkındaki bilimsel bilgi, hissettirdiği duygular, virüsün insanlara bulaşması ve korunma yöntemleri kategorilerinde incelenmiştir.

Tablo 1’de çocukların korona virüs hakkında duygu ve düşüncelerine ait kategori ve kodlar yer almaktadır. Kategori 1’e bakıldığında, çocukların bazıları virüsü tanımlarken bilimsel isim ve tanımlama kullandığı (f=3; Ç5, Ç7, Ç11) ve bazılarının yarı bilimsel (f=5; Ç1, Ç3, Ç8, Ç9, Ç10) tanımlama yaptığı görülmüştür. Diğerleri de bilimsel olmayan tanımlama yapmış (f=1; Ç6) veya bilmediklerini söylemişlerdir (f=2; Ç4, Ç2).

Ç6'nın "*Bence o bizi öldürmek istemiyor, yanlışlıkla yapıyor. Korona bir canlı.*" ifadesi bilimsel olmayan bir ifadeyken "*Korona virüsü mikroskopla görülen bir şeydir. Aslında biz mor görüyoruz ama ben gerçek görüntüsünü gördüm ten rengi.*" (Ç8) ise yarı bilimsel bir ifade olarak değerlendirilmiştir. Bilimsel ifade olarak değerlendirilen yanıt "*Korona virüs bir tane virüs türüdür.*" Ç5 tarafından verilmiştir.

Tablo 1. Çocukların korona virüs hakkında duygu ve düşüncelerine ait kategori ve kodlar

	Kategori 1	Kategori 2	Kategori 3	Kategori 4
	Virüsün tanım bilgisi	Virüsün hissettirdiği duygular	Virüsün bulaşması bilgisi	Virüsten korunma yöntemleri
Kod 1	Bilimsel tanım	Olumsuz duygular	Bulaşma sebebi	Hijyen tedbirleri
Kod 2	Bilimsel olmayan tanım	Duygu dışı ifadeler	Bulaşma yolu	Sosyal tedbirler
Kod 3	Yarı bilimsel tanım	-	Bulaşma kaynağı	-

Kategori 2'de çocuklar çoğunlukla (f=7; Ç1, Ç2, Ç5, Ç6, Ç8, Ç9, Ç11) korku, acı, garip gibi olumsuz duygu belirtirken, duygu yerine duygu dışı farklı benzetmelerle kendilerini ifade edenler (f=3; Ç3, Ç7, Ç10) olmuştur. Bu konudaki hislerini olumsuz olarak ifade eden Ç1 "*Kötü hissettiriyor. Okula gidemediğim için üzgünüm, uzaktan eğitim yaptığım için.*" derken benzetme ile ifade eden çocuklardan biri olan Ç3; "*Sanki zaman durdu, hiç insan yok. Sokaklar boş.*" demiştir.

Kategori 3'te çocukların bazıları mesafeye ve temizliğe dikkat edilmemesi, sarılma gibi virüsün bulaşma sebeplerinden bahsederken (f=2; Ç2, Ç6) bazıları ağız, burun, hava gibi bulaşma yolundan (f=5; Ç3, Ç5, Ç7, Ç8, Ç11) bahsetmişlerdir. Çin'den ve Dünya'dan diyerek bulaşma kaynağından (f=2; Ç10, Ç1) söz eden çocuklar da vardır. Bulaşma sebebinden bahseden çocuk "*Sizle ben yolda karşılaştık hemen sarıldık bende virüs varsa size bulaşır.*" (Ç6) demiştir. Bir başka çocuk "*Havadan gelir. Mesela bana virüs bulaştı eee izole ederim kendimi.*" (Ç3) demiştir. "*Çin'den gelir. Onların yediği şeylerden bulaşır. Mesela hayvan falan.*" (Ç10) cevabı veren çocuk da virüsün bulaşma kaynağını belirtmiştir.

Kategori 4'te bazı çocuklar (f=6; Ç2, Ç3, Ç5, Ç6, Ç7, Ç11) hijyen tedbirlerinden bahsetmişlerdir. Sosyal tedbirlerden söz eden çocuklar da (f=7; Ç2, Ç3, Ç6, Ç8, Ç9, Ç10, Ç11) vardır. Hijyen ve sosyal tedbirden bir arada söz eden Ç2; "*Tedbirleri alırsak korona virüs bundan güçlü değildir. Ellerimizi sık sık yıkamak, karantinada kalmak.*" Sosyal tedbirden bahseden Ç8, "*Evde kalacağız öyle korunmak mümkündür. Kimseye dokunmayacağız anne baba olabilir ama başkasına dokunmuyoruz.*" demiştir.

TEMA-2: Çocukların korona virüs hakkında bilgi edinme kaynakları

Araştırmaya katılan çocukların korona virüs hakkında bilgi edinme kaynakları; bilgiyi edindiği ve edinmek için başvuracağı kaynaklar kategorilerinde incelenmiştir.

Tablo 2. Çocukların korona virüs hakkında bilgi edinme kaynaklarına ait kategori ve kodlar

	Kategori 1	Kategori 2
	Bilgi edindiği kaynak	Bilgiye başvuracağı kaynak
Kod 1	Aile	Aile
Kod 2	Medya	Medya
Kod 3	Öğretmen-Okul	Öğretmen-Okul

Tablo 2'de çocukların korona virüs hakkında bilgi edinme kaynaklarına ait kategori ve kodlar verilmiştir. Kategori 1'e bakıldığında çocuklar şu anki bilgilerine ailelerinden (f=8; Ç1, Ç2, Ç3, Ç4, Ç6, Ç9, Ç10, Ç11) ve medyadan (f=6; Ç1, Ç2, Ç3, Ç5, Ç8, Ç9) ulaştıklarını belirtmişlerdir.

Bir çocuk (Ç10) öğretmeninden öğrendiğini söylerken bir çocuk da (Ç7) “*kendi aklıma geldi*” demiştir. Medya kategorisinde verilen cevaplara örnekler şöyledir; “*Zaten biliyordum. Hiç kimse söylemedi. Babamın telefonundan ben kendim baktım.*” (Ç5) ve “*Bu bilgilere bilmem, televizyondan ulaştım. Korona virüs salgını dediği zaman.*” (Ç8).

Kategori 2’de çocuklar bu konuda merak ettikleri olduğunda aile (f=10; Ç1, Ç2, Ç3, Ç6, Ç7, Ç8, Ç9, Ç10, Ç11), medya (f=2; Ç5, Ç8) ve öğretmene (f=2; Ç1, Ç6) başvuracaklarını belirtmişlerdir. Ailesine başvuracağını belirten çocuklardan biri, “*Ben genelde anneme babama sorarım çünkü yanımda hep onlar var.*” (Ç2) demiştir. Medyaya başvuracağını söyleyen çocuklardan biri “*Telefondan bakarak öğrenebiliriz. Tabletten bakarak öğrenebiliriz.*” (Ç5) demiştir.

TEMA-3: Çocukların yaşadıkları değişimlere yönelik duygu ve düşünceleri

Araştırmaya katılan çocukların korona virüs sebebiyle yaşadıkları değişimlere yönelik duygu ve düşünceleri; yaşanan değişimler, değişimlerin hissettirdikleri ve sürecin sonuna yönelik beklentileri kategorilerinde incelenmiştir.

Tablo 3. Çocukların yaşadıkları değişimlere yönelik duygu ve düşüncelerine ait kategori ve kodlar

	Kategori 1	Kategori 2	Kategori 3
	Yaşanan Değişimler	Değişimlerin hissettirdikleri	Sonuca yönelik beklenti
Kod 1	Sosyal izolasyon	Olumlu duygu	Çözüm beklentisi
Kod 2	Okula gidememe	Olumsuz duygu	Eskiye dönüş beklentisi
Kod 3	Hijyen önlemleri	Kararsız duygu	Geçeceği beklentisi

Tablo 3’te korona virüs salgını ile çocukların hayatlarında oluşan değişikliklere yönelik duygu ve düşüncelerine ait kategori ve kodlar yer almaktadır. Kategori 1’de çocuklar hayatlarında bu süreçte değişen şeylerden söz ederken sosyal izolasyondan sıklıkla bahsetmişlerdir (f=10; Ç1, Ç2, Ç3, Ç4, Ç5, Ç6, Ç8, Ç9, Ç10, Ç11). Bazı çocuklar hayatlarında değişen şeyin okula gidememek olduğunu belirtmişlerdir (f=3; Ç1, Ç4, Ç10). Bir çocuk ise (Ç2), hijyen önlemlerinde olan değişiklikten bahsetmiştir.

Sosyal izolasyondan bahseden çocukların ifadelerinden bazıları şöyledir; “*Korona virüs olmadığı zaman her zaman dışarı çıkıyorduk şimdi zaman durdu gibi çıkamıyoruz.*” (Ç3),

“*Hiç dışarı çıkamadığım için üzülüyorum. Arkadaşlarım bazen çıkıyorlar. Ben de camdan bakıyorum.*” (Ç6), “*Hiçbir komşuya gitmemek değişti.*” (Ç8)

Kategori 2’de çocukların korona virüsten dolayı yaşadıkları değişimlere karşı hislerine ait kodlar yer almaktadır. Çocuklar bu değişikliklere yönelik kötü, mutsuz gibi olumsuz duygu (f=4; Ç1, Ç2, Ç6, Ç9) ve gariip, bazen iyi bazen kötü gibi kararsız duygu (f=5; Ç3, Ç7, Ç8, Ç10, Ç11) ifade etmişlerdir. Bir çocuk ise olumlu duygu belirtmiştir (Ç5). Olumlu duygu belirten çocuk; “*İyi hissediyorum çünkü korona virüs bulaşanlardan bazıları iyileşmiş.*” (Ç5) demiştir.

Kararsız duygu belirten çocuklardan biri, “*Şaşkın. Yani mmm şaşırıyorum değişiklik olduğu için şaşkın hissediyorum.*” (Ç10) demiştir.

Kategori 3’te çocukların bu değişimlerin sonunda nasıl bir süreç beklediklerine dair kodlar yer almaktadır. Çocuklar virüsün geçeceği beklentisinde olduklarını ifade ederken (f=6; Ç3, Ç5, Ç6, Ç8, Ç9, Ç11) eskiye dönüş beklentisinde bulduklarını söyleyenler de (f=6; Ç2, Ç3, Ç4, Ç8, Ç10, Ç11) olmuştur. Verilen yanıtlardan bazıları şöyledir;

Yüksek Usta, S., Gökcan, H.N. (2020). Çocukların ve annelerinin gözünden Covid-19. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 187-206.

“Tekrar yaşamaya devam edeceğiz. Dışarıya gidebileceğiz, okula gidebileceğiz.” (Ç10)

“İlerleyen zamanlarda korona virüs geçecek ve tokalaşabileceğiz sarılabileceğiz birbirimize yaklaşabileceğiz nokta!” (Ç8)

3.2. Annelerin covid-19 salgınına ve çocukların salgın karşısındaki düşüncelerine ilişkin görüşleri

TEMA-4: Annelerin korona virüs hakkında duygu ve düşünceleri

Araştırmaya katılan annelerin korona virüs hakkında duygu ve düşünceleri, olumlu yaklaşım ve olumsuz yaklaşım kategorilerinde incelenmiştir.

Tablo 4. Annelerin korona virüs hakkında duygu ve düşüncelerine ait kategori ve kodlar

	Kategori 1	Kategori 2
	Olumlu yaklaşım	Olumsuz yaklaşım
Kod 1	Tedbirlere güvenme	Tedbirlere uyulmaması
Kod 2	Daha önceki hastalıklarla kıyaslama	Yakınlarıyla ilgili kaygı
Kod 3	-	Olumsuz duygu

Tablo 4’te annelerin korona virüs hakkındaki duygu ve düşüncelerine ait kategori ve kodlar yer almaktadır. Annelerin hepsi (f=11) endişe, tedirginlik, sıkıntı gibi olumsuz duygular yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ancak aralarında sürece olumlu yaklaşımda bulunanlar da vardır. Kategori 1’de olumlu yaklaşımda bulunan anneler (f=3; A1, A2, A6) kendilerinin veya yetkililerin aldıkları tedbirlere güvendiklerini söylemişlerdir. Olumlu yaklaşımda bulunan bir anne (f=1; A3) daha önce yaşanmış olan hastalıklarla kıyaslamıştır. Alınan tedbirlerden bahseden A6; “Hiç kimsenin beklemediği anda şiddetli şekilde geldi. Belki ülke olarak gerekli tedbirleri alırsak çok hasar vermeyeceğini düşünüyorum. Öyle umuyorum. Şu ana kadar yapılanlara bakarsak yani iyi gidiyoruz diyebiliriz. Korkutucu bir tablo yok şu anda.” demiştir.

Geçmişteki hastalıklarla kıyaslayan A3; “Valla bir anda böyle bir şey olması, tüm dünyanın böyle bir sürece girmesi kısıpaca girmiş gibi hissettiriyor. Açıkçası bazen nereye gidecek, ne kadar sürecek diye düşünüyorum. Bilinmezlik var ama geçeceğini düşünüyorum. Daha önce de hastalıklar olmuş, aşısı bulunmuş. İllaki bunun da bulunacaktır.” demiştir.

Kategori 2’de olumsuz yaklaşımda tedbirlere uyulmayacağından endişe duyanlar (f=2; A2, A7), çocukları veya sevdikleri ile ilgili sıkıntı yaşadıklarını veya yaşayacaklarını ifade edenler (f=3; A8, A9, A10) ve duygu dışı olumsuz ifadelerde bulunanlar (f=3; A4, A5, A11) görülmektedir. A4 olumsuz duygularını şöyle ifade etmiştir: “İşin özü Çin’de başladığında Türkiye’de şehit haberleri gündemdeydi. İnsanlar o haberlere odaklanmıştı. Ama ben Çin’de başladığı an fark ettim bunun ciddiyetini. Yollar açık. Gelen giden sayısı çok fazla. Mesela bizim fabrikada Çin’den gelen çok ürün var. Fabrikaya da gelebilirdi. Ta o zamandan çok korkmuştum ben.” Tedbirlere dikkat etmeyenlerin süreci uzatacağını düşünen A2 bu düşüncesini “Salgın hastalık hepimizi korkuttu. Yeterince tedbir alırsak yakalanmayız mı diye düşünüyorum. Ama etrafa bakınca yakalanmadan atlatmamız düşük gibi görünüyor. Dikkate almayan insanlar yüzünden korkuyorum ama evde normal yaşantıya devam ediyoruz.” şeklinde ifade etmiştir.

TEMA-5: Annelere göre çocukları için bilgi edinme kaynakları ve bilginin sunulmuş yöntemleri

Araştırmaya katılan annelere göre çocukların korona virüs hakkında bilgi edinme kaynakları ve şekli; bilgi kaynakları, çocuğa anlatım yöntemleri, onaylanmayan bilgi kaynakları ve kaynaktan yardım alma durumu kategorilerinde incelenmiştir.

Tablo 5. Annelere göre çocukları için bilgi edinme kaynakları ve çocuklara bilginin sunuluş yöntemlerine ait kategori ve kodlar

	Kategori 1	Kategori 2	Kategori 3	Kategori 4
	Bilgi kaynakları	Çocuğa anlatım yöntemleri	Onaylanmayan bilgi kaynakları	Kaynaktan yardım alma durumu
Kod 1	Ebeveyn	Tanım ve tedbir	TV	Yardım alındı
Kod 2	Medya	Umut verme	Aile üyesi	Yardım alınmadı
Kod 3	-	Çarpıtma	-	-
Kod 4	-	-	-	-

Tablo 5’te annelere göre çocukları için bilgi edinme kaynakları ve bilginin sunuluş yöntemlerine ait kategori ve kodlar yer almaktadır.

Kategori 1’de annelerin çoğu çocuklarına korona virüs konusunda ebeveynlerden (f=8; A1, A3, A4, A5, A6, A7, A10, A11) bilgi ulaştığını belirtmiştir. Bazıları çocukların TV de yayınlanan haberler, reklamlar gibi medya yoluyla bilgi edindiklerini belirtmiştir (f= 6; A2, A3, A7, A8, A9, A10).

Hem medya hem ebeveyn den bilgi edindiğini belirten annelerden biri A3; “*O da haberlerden izliyor. Ben de anlatıyorum. Zaten maske takma el yıkama bunları anlattık. Korktu, sürekli el yıkıyor. Dikkat ediyor. Reklamlarda da var sürekli. Maske takıyoruz çocukları aşı için sağlık ocağına götürdük o da arabada kaldı ama maske takılacağı sürecini de görmüş oldu. Biliyor yani.*” demiştir.

Medyadan edindiğini söyleyen A9 ise, “*Genelde haberleri izlerken duyuyor.*” yanıtı vermiştir.

Kategori 2’de anneler çoğunlukla hastalığın tanımı ve alınması gereken tedbirleri konuşarak anlatmışlardır (f= 9; A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A9, A10, A11) Bir anne doğru bilgiyi saklamayı tercih etmiş (f=1; A3), bazıları (f=3; A1, A2, A8) umut vermiştir.

Tedbirleri anlattığını söyleyen A11; “*İlk başta anlatmıştım hastalık olduğunu virüs salgını olduğunu okulların tatil edilmesiyle de biraz daha anlattım korunma yöntemleri olsun, dikkat edilmesi gereken noktalar olsun bunları aktardım zaten çocuklardan bunu saklama taraftarı olmadım hiçbir zaman.*” demiştir.

Doğru bilgiyi değiştiren A3; “*Biz ona yaşadığımız ilde yok diye anlattık öyle biliyor.*” demiştir.

Umut veren annelerden A8; “*Çocuk anneannesine gidiyordu, bir aydır göremiyor böyle olunca o da farkında yine aslında ama anlattık ona grip gibi bir şey olduğunu korkulacak bir şey yok çocukları hasta etmiyor, bilim adamları uğraşıyorlar bizim için aşı bulacaklar ilaç bulacaklar. Bu geçici bir süreç kimseye sarılmayacağız öpmeyeceğiz gibi o şekilde bilgilendirdik.*” şeklinde ifade etmiştir.

Kategori 3’te annelerin bazıları çocuklarının böyle bir duruma maruz kalmadığını ifade ederken (f=7; A1, A3, A4, A6, A9, A10, A11) annelerin bazıları çocuklarının TV haberlerindeki ölüm

oranlarından etkilendiğini (f=4; A2, A5, A7, A8) ifade ederlerken bir anne (A5) kendi duygusal durumunun çocuğa yansıdığını belirtmiştir.

Ölüm oranlarından etkilendiğini söyleyen anne A8; “Bazen ölüm oranları açıklanırken televizyonu kapatmaya çalışıyorum hemen dikkat kesiliyor. Nerede ölmüş diye soruyor. Televizyondan maruz kalıyor.” demiştir.

Çocuğun annenin kendi duygusal durumundan etkilendiğini belirten A5; “Yani şu şekilde haberlerdeki ölüm yayılma hızı risklere denk geliyor. E biz de yemek saatinde izleyebiliyoruz sadece, çünkü çocuk programları olduğu için genelde onlara bıraktık televizyonu. O yüzden o haberlerle karşılaşabiliyor. Bazen ben kendimi tutamayıp ağladığım zamanlarda etkileniyor anne yine ağlıyorsun üzülme tarzında.” şeklinde ifade etmiştir.

Kategori 4’te annelerin hepsi (f=11) çocuklarına bilgiyi ebeveynlerin doğrudan anlatma yoluyla verdiğini belirtmiş ve kaynaktan yararlanmadığını söylemiştir.

TEMA-6: Annelere göre çocukların süreçte yaşadıkları değişimlere yönelik duygu ve davranışları

Araştırmaya katılan annelere göre çocukların süreçte yaşadıkları değişimlere yönelik duygu ve davranışları; çocukların duyguları, çocukların davranışları, çocukların aldığı önlemler ve anne çocuk ilişkisi kategorilerinde incelenmiştir.

Tablo 6. Annelere göre çocukların süreçte yaşadıkları değişimlere yönelik duygu ve davranışa ait kategori ve kodlar

	Kategori 1	Kategori 2	Kategori 3	Kategori 4
	Çocukların duyguları	Çocukların davranışları	Çocukların aldığı önlemler	Anne-çocuk ilişkisi
Kod 1	Olumlu duygu	Olumsuz değişim	Kendisinin aldığı	Olumlu değişim
Kod 2	Olumsuz duygu	Nötr	Başkalarından beklediği	Olumsuz değişim
Kod 3	Nötr duygu	-	-	-

Tablo 6’da annelere göre çocukların süreçte yaşadıkları değişimlere yönelik duygu ve davranışlara ait kategori ve kodlar yer almaktadır. Kategori 1’de anneler çocuklarında bu sürece dair korku, kaygı ve özlem gibi olumsuz duygular (f=4; A5, A7, A8, A10), anlayamadı veya farkında değil, tepkisi yok gibi nötr duygular (f=4; A1, A4, A6, A9) ve mutlu, umutlu gibi olumlu duygular (f=3; A2, A3, A11) belirtmişlerdir.

Olumsuz duygulardan bahseden A7; “Korkuyor. Babası görüşmeye geldiğinde kapının önüne geldiğinde ben çıkamam bana yasak dedi.” demiştir.

Olumlu duygular belirten A11; “O daha çok okulun tatil edilmesiyle birlikte, neden tatil şimdi? gibi sorularla gelmişti. Sonra da evde bizimle olması hoşuna gitti bence. Şimdi evde mutlu.” yanıtı vermiştir.

Kategori 2’de bazı anneler sürecin çocuklar üzerindeki teknoloji düşkünlüğü, sıkılma, hırçınlık veya tedbirlere fazla bağlılık gibi olumsuz etkilerinden (f=3; A2, A5, A10) bahsetmişlerdir. Bazı anneler ise (f=7; A1, A3, A4, A6, A7, A8, A9, A11) değişim olmadığını belirtmiştir.

Olumsuz değişimlerden söz eden A5; “Sıkıldı. Çok sıkıldı. İster istemez tablet ve televizyona çok düşkün oldu. Ne kadar evde etkinlik yapsak da bizim de evde kendi eğitimlerimiz oluyor

(öğretmen olduğu için) ev içinde işlerimiz oluyor. Biraz farklı tepkiler başladı küsme huyu başladı mesela. Farklı hırçınlıkları başladı. Aşırı ısrarcı olmaya başladı bazı şeylerde.” demiştir.

Değişim olmadığını söyleyen A4 “Yok hayır. O mutlu eve alışkın zaten. Çok fazla dışarı çıkmayı isteyen bir çocuk da değil. O yüzden genelde elinde tabletiyle ya da oyuncaklarıyla oynuyor.” demiştir.

Kategori 3’te çocukların anneleri hatırlatmadan kendi kendilerine aldığı önlemlere ait kodlar görülmektedir. Bazı annelere göre çocuklar el yıkama davranışını artırma ve dışarı çıkmayı reddetme gibi tedbirleri kendileri alırken (f=9; A1, A2, A3, A5, A7, A8, A9, A10, A11) başkalarına da el yıkamayı veya temastan uzak durmayı, dışarı çıkmamayı hatırlatmışlardır (f=5; A3, A6, A8, A10, A11). Anne A10 “El yıkama olabilir. Daha hassas davranıyor. Hapşırınca falan hemen el yıkamaya gidiyor. Anneannesine kızınca dışarı çıkarsan ölürsün bak diye kızıyor.” demiştir.

Kategori 4’te annelerin salgın sürecinde çocuklarıyla olan ilişkilerinde değişimlere ilişkin kodlar görülmektedir. Anneler çoğunlukla (f=9; A1, A2, A3, A4, A5, A6, A9, A10, A11) çocuklarıyla daha fazla verimli vakit geçirebildiklerini söyleyerek sürecin daha çok olumlu etkisinden söz etmişlerdir. Bazı anneler ise düzenin değişmesi ve evdeki dağınıklık gibi olumsuz değişimlerden söz etmişlerdir (f=2; A7, A8). Olumsuz değişimden bahseden A7; “Okula giderken düzeni vardı o bozuldu. Yeme düzeni bozuldu mesela.” demiştir. Olumlu değişimlerden söz eden A6; “birlikte daha verimli vakit geçiriyoruz diyebilirim. Her gün en az bir etkinlik yapmaya çalışıyoruz. Buna özen gösteriyorum.” demiştir.

3.3. Çocukların çizimleri

Araştırmaya katılan çocukların korona virüs ile ilgili çizimleri incelenmiş, içerik analizi yoluyla ve belirli kodlar ile kategorilere göre düzenlenmiştir. İçerik analizinin yanında çocukların resimlerine resim analizi yapılmıştır.

Çocukların resimleri; tedbirlerin çizimi, virüs ve insan çizimi, renklerin kullanımı kategorilerinde incelenmiştir.

	Kategori 1	Kategori 2	Kategori 3
	Tedbirlerin Çizimi	Virüs ve İnsan Çizimi	Renklerin Kullanımı
Kod 1	Evde kalma teması	Virüse karşı savaşan insan	Tek renk
Kod 2	El yıkama teması	Virüs kapmış insan	Soğuk renk
Kod 3	-	Virüs	Sıcak renk

Kategori 1’de çocukların virüs salgınına karşı alınan önlemlerin çizimlerine ilişkin kodlar yer almaktadır. Bu kategorideki resimlerde çocuklar evde kalma (f=3; Ç1, Ç5, Ç9) ve el yıkama (f=1; Ç2) önlemlerini çizmişlerdir. Bu kategorideki resimler;

Ç1’in çizimine bakıldığında kendisinin “evde kalırsak mikroplar dışarıda kalır.” ifadesi ile anlattığı resimde iki katlı bir ev ve dışarıda kalan iki virüs modeli çizdiği görülmektedir. Resimde ev mavi ve kırmızı olmak üzere iki renkli, pencere ve kapı sarı renkle çerçeveslendirilmiş ancak şeffaf bırakılmıştır. Evin karşısında sarı ve gri iki adet virüs figürü görülmektedir.

Ç5’in çizimine bakıldığında sadece mavi rengi kullandığı, gökyüzü, iki ağaç ve bir ev çizdiği evin dışında da yine mavi renklerle çizilmiş 3 virüs olduğu görülmektedir. Bu virüsleri anne baba ve çocuk virüs olarak tanımlayan Ç5, “bu virüslerin amacı bu eve girip oradakileri hasta etmektir hatta dışarı çıkarlarsa daha da hasta etmektir.” ifadesi ile resmini anlatmıştır.

Şekil 1. Ç1'in çizimi

Şekil 2. Ç5'in çizimi

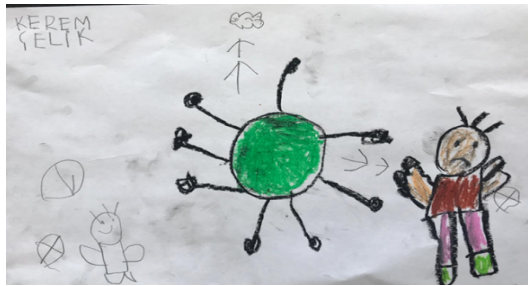
Şekil 3. Ç9'un çizimi

Şekil 4. Ç2'nin çizimi

Şekil 5. Ç8'in çizimi

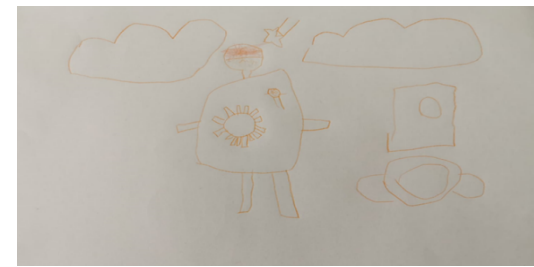
Şekil 6. Ç11'in çizimi

Şekil 7. Ç7'nin çizimi

Şekil 8. Ç10'un çizimi

Şekil 9. Ç6'nın çizimi

Ç9 röntgen resim olarak çizmiş olduğu bu resmi “*evde oturan bir insan var ve mikroplar evi sarmış bu nedenle çıkamıyor*” şeklinde anlatmıştır. Resimde kırmızı çatılı bir ev ve içinde kırmızı renk çizilmiş bir insan görülmektedir. Evin dışında 4 adet yeşil renkli virüs ve sağ üst köşede güneş bulunmaktadır.

Ç2'nin “*Öksürünce elimizi tek kullanımlık mendille kapatmamız gerekir ellerimizi sık sık su ve sabun ile yıkamalıyız.*” ifadesi ile anlattığı resimde siyah renk kullanılarak renklendirme yapılmamış ve alınacak önlemler çizildiği görülmektedir. Hapşırarak bir insanın ağzından çıkan virüs kırmızı renkte çizilmiştir. Hapşırarak insan elinde bir kâğıt mendil tutmakta ve karşısında ellerini yıkayan bir insan bulunmaktadır.

Kategori 2’de virüs ve insan figürlerinin çizimlerine ait kodlar yer almaktadır. Bu kategoride çocukların bazıları virüse karşı savaşan (f=2; Ç8, Ç11) insanlar çizerken bazıları virüs kapmış insan (f=2; Ç7, Ç10) çizmişlerdir. Bir çocuk da yalnızca virüs figürü (Ç6) çizmiştir.

Ç8’in çizimine bakıldığında, resmin odağında bir virüs modeli yer aldığı görülmektedir. Virüsün sağında, üzgün endişeli ve kahverengi giysili bir insan yer almaktadır. Bu insan, virüsün so-
lundaki insanlara göre daha detaylı resmedilmiştir. Resmi anlatması istendiğinde, “*Korona virüsü bana gelemesin diyor büyük insan, virüs de hayır sana gelebilirim. Diğer etraftaki çocuklar da yaşasın korona virüsü bize bulaşmayacak diyorlar ama bize değil yaşlılara bulaşmayacak çünkü yaşlıların yanına gitmememiz gerekir.*” cümleleriyle anlatmıştır.

Ç11’ in “*Yeşil olan robotu yakalayamıyor robot havaya zıplayıp takla atabiliyor, korkmuyor o virüsten.*” ifadesi ile anlattığı resimde anlattığına dayanarak yeşil renkli bir çocuk ve karşısında onunla savaşan turuncu bir robot görülmektedir.

Ç7’nin çizdiği resme bakıldığında, hasta bir çocuğun yüzünü çizdiği görülmektedir. Çocuğun yüzünden başka bir yerinin çizilmediği resimde bu yüzün detaylı resmedilmiş dişleri bulunan ağzında ve kulağında virüsler çizilmiştir. Çocuk da virüsler de yeşil ile renklendirilmiştir. Kendisi de “*virüsler var burada (ağız içi) adamı yani çocuğu biri kulağının içine biri ön kısmına biri de ağzının içinde duruyor.*” ifadesi ile resmini anlatmıştır.

Ç10 resminde, virüsten dolayı gözleri kör olmuş bir çocuk çizdiğini ifade etmiştir. “*Resimdeki gözleri görmeyen çocuk, kayan yıldız görüp dilek tutuyor virüsün geçmesini diliyor. Bu yıldız kayıp kafasına düştüğü için de dileği kabul olmuş, virüs bitmiş.*” cümleleriyle anlattığı resimde renklendirme bulunmamaktadır. Tek bir renk kullanılarak turuncu ile çizim yapılmıştır. Gözleri kapalı görünen virüs kapmış bir çocuk ve kayıp düşen bir yıldız ile bulutlar bulunmaktadır.

Ç6’nın çiziminde pembe, gülen yüzlü ve renkli kolları olan bir virüs çizdiği görülmektedir. “*Karşınızda minik korona virüs*” şeklinde anlattığı resimde yalnızca virüs figürü bulunmaktadır.

Kategori 3’te çocukların resimlerdeki renk kullanımlarına ait kodlar yer almaktadır. Çocuklar yukarıda çizimlerde görüldüğü gibi tek renk (f=3; Ç2, Ç5, Ç10), soğuk renk (f=5; Ç1, Ç2, Ç5, Ç7, Ç8) ve sıcak renk (f=5; Ç1, Ç6, Ç9, Ç10, Ç11) kullanmışlardır. Ç1 hem soğuk hem sıcak renk kullanan grupta değerlendirilmiştir.

4. Tartışma ve sonuç

2020 yılının Mart ayından itibaren Türkiye ve dünyada gündemin odak noktası haline gelmiş olan Covid-19 salgını, çocukların soyut düşünme becerileri gelişmediğinden anlamakta zorluk yaşayabilecekleri bir konudur. Ancak aile içi iletişim ve medya yoluyla bir panik durumunun

olduğunu kavramaları da olasıdır. Çocukların bu soyut konuda duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarabilmek için yalnızca kendileri ile görüşmenin yetersiz kalabileceği düşünülerek araştırmanın geçerliğini de artırmak için üçgenleme yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen tüm bu sonuçlar çok yönlü karşılaştırmalarla değerlendirilmiştir. Anneler ve çocukların ifadeleri karşılaştırılmış, Czarniawska (2004) tarafından nitel araştırmalarda kullanılan veri analizi stratejileri arasında belirtilen, “*söylenenleri değil saklanan sırrı inceleme, kesintilere ve tezatlıklara dikkat etme, bir metnin mantıklı olmadığı veya devam etmede başarısız olduğu yerler üzerine odaklanma*” (Akt. Creswell, 2013, s.186) yöntemleri göz önünde bulundurulmuş ve bu doğrultuda görüşmelerde göze çarpan uyumsuzluklar çocukların resimlerinden de faydalanarak yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre, çocuklar çoğunlukla virüsü tanımlarken olumsuz hissettirdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca çocukların hemen hepsi virüsten korunmak için almaları gereken tedbirlere hakimdirler. Çocukların azımsanmayacak şekilde medyadan bilgi edindiklerini ancak merak ettiklerini öğrenmek için ebeveynlerini tercih ettikleri görülmektedir. Çocuklar virüs sebebiyle yaşadıkları değişimlerden en fazla sosyal izolasyondan etkilenmişlerdir. Değişimlerden olumsuz etkilendiğini söyleyen çocuklar olduğu gibi birçoğu bazen olumlu bazen olumsuz hissettiklerini söylemişlerdir. Çocukların süreç sonu ile ilgili umutlu oldukları da elde edilen sonuçlar arasındadır. Annelerle yapılan görüşme sonuçlarına dayanarak, anneler arasında umutlu bir yaklaşım sergileyen olduğu gibi çoğunlukla olumsuz hisler deneyimleyenlerin olduğu söylenebilir. Annelere göre çocukları, çoğunlukla ebeveynlerden bilgi ediniyor olsa da medyadan da azımsanmayacak şekilde bilgi edinmektedirler. Anneler çocuklarına salgını, alınması gereken önlemler ile anlattıklarını söylemişler ve çocuklarına anlatırken herhangi bir kaynaktan, kişiden, etkinlikten yararlanmamışlardır. Süreçle ilgili çocuklarına umut veren anneler olduğu gibi bir anne gerçek bilginin bir kısmını saklamayı tercih etmiş bir diğer anne pek bilgi vermediğini belirtmiştir. Annelerin bazıları çocuklarının TV’deki ölüm ve vaka oranlarından etkilendiğini belirtmişlerdir. Kendi duygusal tepkisinden çocuğunun etkilendiğini söyleyen bir anne de bulunmaktadır. Çocuklarının bu değişimlerden olumsuz etkilendiğini söyleyen anneler olmasına karşın çocuklarını bu süreçten olumsuz etkilenmediğini ve normal zamanda çalışan ebeveyniyle bir arada olmaktan mutlu olduğunu dile getirenler olmuştur. Çocuklarının davranış değişimi yaşamadıklarını ifade eden annelerin yanı sıra, teknoloji düşkünlüğü ve huzursuzluk veya yeme ile uyku düzeni bozuklukları yaşadığını belirtenler de vardır. Çocuklarının genellikle tedbirlere sıkıca bağlı olduklarını ve başkalarını da bu konuda uyardıklarını söylemişlerdir.

Görüşmeler özelinde bazı incelemeler yapıldığında;

Annelerden biri olan A1, çocuğunun bu süreçten etkilenmediğini “*dışarı çıkamadığı için ilk başta çok canı sıkıldı okula gitmediği için mutluydu açıkçası. Evde kalmak onu mutlu etti bence daha sakin.*” cümleleriyle anlatırken çocuğu Ç1 ise bu durumdan olumsuz etkilendiğini “*Kötü hissettiriyor. Okula gidemediğim için üzgünüm. Uzaktan eğitim yaptığım için.*” şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca A1, çocuğa virüs salgınından “*evet bahsettim ama korkunç bir şeymiş gibi değil virüsün ortaya çıktığını bulaşıcı olduğunu insanlarla fazla temas etmememiz gerektiğini ama dikkatli olup kurallara uyarsak bunu yenebileceğimizi anlattım*” derken Ç1 ise, virüsten korunmanın zor olduğunu “*mümkün değil çünkü virüs çok güçlü. Korunabiliriz ama güçlü.*” ifadesiyle anlatmıştır. Ç1’in duyguları annesi tarafından tam olarak benzer şekilde ifade edilmemiştir. Bu durumda Ç1’in çizimine bakılmıştır. “*evde kalırsak mikroplar dışarıda kalır.*” diyerek anlattığı resimde evin iki renkli oluşu dikkat çekmektedir. Soğuk bir renk olan koyu mavi ile endişe ve yoğun

duyguları temsil eden kırmızı rengin bir arada kullanılmış olması, çocuğun kendini endişeli hissederken duygularını yansıtma konusunda kendini baskılıyor olabileceğini akla getirmektedir. Çocuklarda renk kullanımına ilişkin yapılan çalışmalar yoğun olarak kırmızı rengini kullanan çocukların duygusal sıkıntı hissettiklerini, soğuk renkleri seçenlerin ise gerçek duygularını bastırma, saklama çabasında olabileceklerini ifade etmektedir (Malchiodi, 2013). Anne ve çocuk yanıtları arasındaki uyumsuzluğa ve çocuğun çizimine dayanarak çocuğun ailesine duygularını yansıtıyor olduğu akla gelebilmektedir.

Benzer şekilde, Anne A5 çocuğunun bu konudaki hisleri için “hiç bizimle paylaşmadı. Biz haberleri seyrederken ister istemez yemek saatine denk geliyor. O da koştura koştura iyileşen ya da ölen kişi sayısını haber veriyor bize.” demiştir. Çocuk Ç5 yaşanan değişikliklerin kendisine hissettirdiklerini “iyi, çünkü korona virüs bulaşanlardan bazıları iyileşmiş” şeklinde ifade etmiştir. Ç5’in görüşmede, değişimlerin ona iyi hissettirdiğini çünkü hasta olanların bazılarının iyileştiğini ifade etmesi, iyileşenlere odaklı olduğunu göstermektedir. Bu durum, iyiye odaklanarak başa çıkma yolu bulmaya çalıştığını akla getirmektedir. Çocukların kaygı düzeyleri ve stresle baş etme yöntemleri birbirinden farklıdır. Bazı çocuklar sürekli salgın hakkında konuşmak ve detaylandırmak isterlerken bazıları önemli bir durum yokmuş gibi davranmayı bazıları da mizaçları gereği olumlu yönlerini bulmaya çalışmayı seçebilirler. Ancak bu onların stres duymadığı veya kaygılanmadığı anlamını taşımamaktadır.

Ç5’in çizimine bakıldığında sadece mavi rengi kullandığı, gökyüzü, iki ağaç ve bir ev çizdiği, evin dışında da yine mavi renklerle çizilmiş 3 virüs olduğu görülmektedir. Bu virüsleri anne baba ve çocuk virüs olarak tanımlayan Ç5, “virüslerin amacı bu eve girip oradakileri hasta etmektir hatta dışarı çıkarlarsa daha da hasta etmektir.” ifadesi ile resmini anlatmıştır. Resimde evde kalmanın kendilerini koruyacağını ve virüslerin düşman gibi hasta etmek amacıyla olan bir aile olarak çizildiği görülmektedir. Tek bir soğuk rengin kullanılması, gerçek duyguların baskılanması ve gizlenmesi anlamına geliyor olabilir (Ramazan ve Öveç, 2017; Yavuzer, 1992). Ç5 özelinde çocukların farklı durumlar karşısında farklı tepkiler gösterebileceğini ve bu tepkilerin de çocukların mizaçlarından etkileneneceğini belirtmek gerekir. Olumsuz duygulanım farklı mizaca sahip çocuklarda öfke, saldırganlık, içedönüklük gibi farklı tepkiler ile ortaya çıkabilmektedir. Mizaç, okul öncesi çocuklarında duyguların yansıtılmasını farklılaştıran, becerilerin gelişimini etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Akin Sarı, 2018).

Anne A2 bu sürecin çocuğu üzerindeki etkisini “sadece dışarı çıkmaması gerektiğini düşünüyor ben teklif ediyorum ama onu bile istemiyor. Sanırım endişesi fazla olabilir. Bize yeterince yansıtıyor gibi.” diyerek ifade etmiştir. Ç2’de annesinin söz ettiği dışarı çıkma konusundaki endişesini destekler nitelikte okula neden gidemediğiyle ilgili “korona virüs olduğu için karantinada kalmamız lazım” demiş ve korunma yollarını “ellerimizi sık sık yıkamak, karantinada kalmak.” şeklinde özetlemiştir. Bu yaşta bir çocuğun, annesi dışarıya çıkmayı teklif ettiğinde annesine güven duyarak reddetmemesi beklenirken onun bu kurala sıkı sıkıya uyuyor olması duyduklarından fazla etkilenmiş olabileceğini, kaygı düzeyinin artmış olabileceğini akla getirmektedir. Ç2’nin çiziminde siyah renk kullanılarak renklendirme yapılmamış ve alınacak önlemler çizilmiştir. Malchiodi (2013) travma yaşamış olan çocuğun resimlerinde sadece siyah, beyaz veya kırmızı gibi sınırlı renkleri kullanabileceklerini belirtmiştir. Bu renklerin kullanımı, endişe ve çaresizliğin ifadesi olabilmektedir.

Ç6 şu an okula gidemeyişinin sebebini “çünkü çok tehlikeli bir virüs var dışarıda.” ve bu salgına karşı ne hissettiğini ise “korku” diyerek ifade etmiştir. Annesi A6 ise çocuğunun bu

konuda hissettiklerini, “aşırı bir tepki vermedi açıkçası. Model olmaya çalıştığımız için olumsuz bir tutum olmadı. Özledikleri onu üzüyor ama pek fazla yansıdığını düşünmüyorum.” olarak anlatmıştır. Ç6’nın çizimine bakıldığında pembe, gülen yüzlü ve renkli kolları olan bir virüs çizdiği görülmektedir. “Karşınızda minik korona virüs” şeklinde çizdiği resmi anlatmıştır. Görüşmede çok tehlikeli virüs ve korku hissediyorum ifadeleri ile annesinin yorumu ve çizdiği resim arasında bir uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Annenin diğer sorulara verdiği cevaplara bakıldığında A6 “Sarılmaya dikkat etmeye başladı. Ellerini daha sık yıkıyor. Biz onu öpmeye kalktığımızda öpmeyelim anne virüs var diyor.” yanıtları çocuğun virüsü ciddiye aldığını ve farkında olduğunu göstermektedir. Çocuk Ç6 korona virüsü tanımlarken “Bence o bizi öldürmek istemiyor yanlışlıkla yapıyor. Korona bir canlı.” ifadesi ile dikkat çeken bir yanıt vermiştir. Bu yanıt ve çiziminde beklenenin aksine oldukça sevimli bir figür çizmesi, çocuğun korkusuyla baş etme yöntemi olarak düşünülebilir. Çocuklar yaşam boyu korku, kaygı gibi durumlarla karşılaşabilmekte ve bu durumlarda kullandıkları başa çıkma stratejileri de farklılık göstermektedir. Bazıları doğrudan sorunla ilgili düşüncelerini ifade ederek ortadan kaldırmaya çalışmakta bazıları da gerçek düşüncelerini saklamaya çalışmaktadır. Çocuğun hangi çözüm stratejisini kullanacağı ise öğrenilen bir olgudur (Uysal Bayrak, Özen Altınkaynak ve Erginsoy Osmanoglu, 2018).

Anne A4 görüşmede sıklıkla, çocuğun dedesinin kanser olduğunu ve bu sebeple çocuğa korona virüs sürecini pek yansıtmadıklarını ve eğer anlatırlarsa ben de ölecek miyim diye soracağını dile getirmektedir. Çocuğa en fazla bilginin ulaştığı kaynak hakkında “Ben anlattım. Hastalık var diye biliyor olayın büyük boyutunu ona söylemiyorum. Dedesi hasta olduğu için onun öleceğinden korkuyor. Bu yüzden söyleyemedim” demiştir. Ç4 ise birçok soruya bilmediğini söyleyerek cevap vermemiştir. Ç4 şu okula gitmeme sebebini de diğer çocuklar virüs ile ilgili bilgiler verirken “çünkü hastalıktan gidemiyoruz” diyerek ifade etmiştir. Daha önce bir kayıp veya hastalık durumu ile karşılaşmış olan çocuklara ölüm ve hastalık konularında daha hassas davranılmalıdır (Ercan, Arman, Emiroğlu, Öztop ve Yalçın, 2020). Ancak çocukların başka kaynaklardan duyma olasılığı yüksek ve okula gidememe gibi somut önlemlerin içerisinde uygun yolla anlatılmasının daha doğru olabileceği de düşünülmelidir. Çocuktan korona virüs hakkında resim yapması istendiğinde de bilmediği için yapamayacağını söylemiştir. A4 gibi bazı annelerin erken çocukluk döneminde olan çocuklarını böyle olumsuz yaşantılar hakkında bilgilerden uzak tutma güdüsü anlaşılabilir. Ancak çocuklar, annelerinin kaygı durumlarından dahi etkilenebilmekte evde yaşanan en ufak bir olumsuz havayı fark edebilmektedir. Eğer bu kaygı ve olumsuzluğun sebebi çocuğa uygun yöntemlerle açıklanmazsa kaygının kaynağını bulamayan, anlayamayan çocukta bu dönem hafif şekilde atlatılabilecekken daha fazla davranış ve duygu değişimi yaşayabilmektedir (Ercan vd., 2020).

Ç5 ulaştığı bilgilerin kaynağını “zaten biliyordum hiç kimse söylemedi. Babamın telefonundan kendim baktım.” ve merak ettiklerini öğrenme yolunu “telefondan ve tableten bakarak öğrenebiliriz.” cümleleriyle ifade etmiştir. Annesi A5 de bu sürecin çocuk üzerindeki etkisini, “sıkıldı. Çok sıkıldı. İster istemez tablet ve televizyona çok düşkün oldu...Biraz farklı tepkiler başladı küsmeye başladı mesela. Farklı hırçınlıkları başladı. Aşırı ısrarcı olmaya başladı bazı şeylerde...” olarak ifade etmiş ve teknolojiye olan düşkünlüğünü ifade etmiştir. Benzer şekilde Ç7 ulaştığı bilgilerin kaynağını “aklıma geldi benim.” ve merak ettiğinde ulaşacağı kaynaklar sorulduğunda “kimseden öğrenmedim aklıma geldi ama anne ve babama soruyorum sorularımı.” Yanıtlarını vermiştir. Verdiği cevaplarda dikkat çeken nokta, çocuğun iki ayrı soruda da bilgiyi kimseden öğrenmediği ancak aklına geldiğini söylemesidir. Buna dayanarak çocuğun bir şeyler bildiği ancak bunu hangi kaynaktan aldığını fark edemediği düşünülmektedir. Annesi A7 yapılan

görüşmede çocuğuna en fazla bilgi ulaşan kaynağı “*aile içi duyular fazla ve televizyondan duyuyor*” şeklinde ifade ederken çocuğun olumsuz bilgiye maruziyeti konusunda; “*Şu an yok ama duyduğu şeyler televizyondan özellikle duyup etkilendiği şeyler olmuştur. Oyun oynar gibi görünüyor ama televizyonu da dinliyor.*” demıştır. Annenin bu cevapları, çocuğun ifade ettiği gibi, bilgilerin aklına nasıl geldiğini ortaya koymaktadır. Çocuğun aile içi konuşmalardan ve açık olan televizyondan örtük biçimde bilgi edindiği düşünülmektedir. Çocukların böyle bir konuda örtük öğrenmeleri kaygı ve panik düzeyi açısından zarar verici olabilmektedir. (Büyükbaykal, 2012; WHO, 2019). Dolayısıyla medyatik öğrenmelerin sonucu olarak çocukların duygusal gelişimleri de olumsuz yönde etkilenmektedir (Uzun, 2018). Çocukların gelen iletileri doğru olarak kabul ettikleri, seçici olacak kadar eleştirel düzeye sahip olamamaları kendilerini bu olumsuz ve kirli bilgilerden korumalarını zorlaştırmaktadır (Aslan, Turgut, Göksu ve Aktı Aslan, 2019).

Çocuklardan Ç8 hayatında değişeni “*hiçbir komşuya gidememek*” şeklinde ifade ederken, anesi A8 de çocuğunun bu konudaki hislerini “*o da korkuyor aslında panik oluyor bir de şey değişik geliyor ona şimdi karşı komşumuzu görüyoruz normalde koşar sarılır ama şimdi gidemiyor. Herkes Ç8 dur falan deyince şey yapıyor o bile değişik geldi ona. İşte dışarı çıkamıyor arkadaşlarını göremiyor ama ev süreci güzel geçiyor. Aşırı düzeyde bir korku yok.*” olarak ifade etmiştir. Çocuk için önemli olan birisine sarılmamasının söylenmesi ona kötü hissettirmektedir. Bazı çocuklar sevgilerini daha çok dokunarak gösterirler. Bu çocuklar kendileri de bu yolla sevildiklerini anlamaktadırlar. Tozduman Yaralı, Özkan ve Güngör Aytan’ın (2016) çocukların sevgiyi gösteriş şekillerini ifade etmelerinin istendiği çalışmada çocukların verdikleri cevaplar arasında sarılarak, öperek şeklinde sevgi göstergeleri ifadelerinin oranı yüksek bulunmuştur. Dokunsal çocuklarda bu gibi durumların kısıtlanmasını anlatmak ve uygulamasını istemek zorlaşabilmektedir. Ç8 ezelinde benzer şekilde etkilenebilecek çocuklar için de yaşamlarında sosyal izolasyondan ve bu dokunsal ilgi alışverişini yapamamaktan etkilenebileceklerini söylemek mümkündür.

5. Öneriler

Toplumsal konularda, anlamayacağı düşünülerek doğru bilgi verilmeyen veya yeterince uygun şekilde bilgilendirilmeyen çocuklar, daha fazla endişe taşımaya eğilimli olabilmektedirler. Bu tip kriz durumlarında, bu şimdiki gibi bir salgın olabileceği gibi, bir deprem, ailede yaşanan bir kayıp, hastalık, boşanma veya yeni bir kardeşin doğumu dahi olabilir, ebeveynlerin ve öğretmenlerin çocuklarla sık sık duygularını endişelerini ifade etmesine izin veren konuşmalar yapması faydalı olmaktadır. Çocukların böyle dönemlerde güvenli bir üs olarak ebeveynlere daha fazla ihtiyaç duyduğunu ve olayları yetişkinler gibi anlayamayacağını göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Araştırmanın bulguları göstermektedir ki, hiçbir ebeveyn bu konuyu çocuklarına aktarabilmek için herhangi bir eğitici video, kitap, etkinlik, şarkı vb. gibi bir kaynaktan yararlanmamıştır. Özellikle söz konusu okul öncesi dönemdeki çocuklar ise, bu tip durumların konuşulması, anlatılması zorlayıcı olabilir. Bunun için de çocukların gelişim düzeylerine uygun hikayeler etkinlikler dramalar ve oyunlar yoluyla çocuğa gerekli bilgiler aktarılabilir gibi çocuğun duygularını da uygun yollardan ifade etmesi sağlanmış olacaktır.

Bu çalışmada elde edilen bulguların da ortaya koyduğu üzere, çocuklar dinlemiyor ve başka işle meşgul gibi görünseler de medyadaki söylemlerden etkilenebilmektedirler. Ebeveynlerin çocuklara uygun içerikler seçmeleri, onlarla bir aradayken olumsuz deneyimlere maruz kalmamalarına azami dikkat göstermeleri veya maruz kalınan durumlarda üzerinde konuşarak olumsuz

Yüksek Usta, S., Gökcan, H.N. (2020). Çocukların ve annelerinin gözünden Covid-19. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 187-206.

etkiyi en aza indirmeleri önem taşımaktadır. Çocuklar olaylara nasıl tepki vereceklerini ebeveynlerini izleyerek öğrenirler. Çocukların yanında verilen tepkilere, konuşmalara dikkat edilmelidir.

Öğretmenlere de ailelere, salgın gibi çocukları psikolojik yönden olumsuz etkileyebilecek konularda nasıl bir yol izleyecekleri konusunda rehberlik etmeleri önerilebilir.

Araştırmacılara gelecek çalışmalar için; ulusal çapta salgın süreci atlatıldıktan sonra belirli aralıklarla çocukların üzerindeki etkilerinin kalıcı olup olmadığı veya ne yönde etkilerinin olduğunu ortaya çıkarmaya yönelik araştırmalar yapmaları, daha büyük çalışma grupları ile sonuçları genelleyecekleri nicel çalışmalar yapmaları önerilebilir.

Kaynakça

- AÇEV. (2016). Türkiye’de 0-6 Yaş Çocuğun Durumu, Development Analytics.
- Akın Sarı, B. (2018). Mizaç özellikleri ve gelişime etkileri, *Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics*, 4 (1), 5-9.
- Alisinoğlu, F., Ulutaş, İ. (2003), Çocukların kaygı düzeyleri ile annelerinin kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Eğitim ve Bilim*, 128 (28), 65-71.
- Anadolu Haber Ajansı (AA). (2020). 'Koronavirüs nedeniyle evde kalmak günlük teknoloji kullanımını artırıyor' uyarısı. (4 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/koronavirus-nedeniyle-evde-kalmak-gunluk-teknoloji-kullanimini-artiriyor-uyarisi/1786069> adresinden ulaşılmıştır.)
- Aslan, A., Turgut, Y., Göksu, İ., Aktı Aslan, S. (2019). Çocukların medya okuryazarlık düzeylerinin ve kullanım alışkanlıklarının demografik değişkenler açısından incelenmesi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39 (2), 793-815.
- Başal, H. (2018). *Gelişim ve psikoloji*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development, *International Encyclopedia of Education*, 3 (2), 37-43.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Erkan Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri. Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni.* (M. Bütün, S.B. Demir, Çev.). Ankara: Nobel Akademi.
- Ercan, E. S., Arman, A.R., Emiroğlu, N.İ., Öztıp, D.B., Yalçın, Ö. (2020). Türkiye çocuk ve genç psikiyatrisi derneği covid-19 (korona) virüs salgını sırasında aile, çocuk ve ergenlere yönelik psikososyal ve ruhsal destek rehberi. (27 Nisan 2020 tarihinde <https://www.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/6/2020/03/cogepdercovid-19rehberi30mart2020.pdf.pdf> adresinden ulaşılmıştır.)
- Fargas-Malet, M., McSherry,D., Larkin, E., Robinson,C. (2010).Research with children: methodological issues and innovative techniques, *Journal of Early Childhood Research*, 8 (2), 175-192.
- Kandır, A., Alpan, Y. (2008). Okul Öncesi Dönemde Sosyal-Duygusal Gelişime Anne-Baba Davranışlarının Etkisi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 10 (4).
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş.* (A. Ersoy & P. Yalçinoğlu, Çev.). Ankara: Anı.
- Kocakurt, Ö., Güven, S. (2005). Çevre, aile ve çocuk. *Eğitim ve Bilim*, 135 (30), 34-38.
- Malchiodi, C. A. (2013). *Çocukların resimlerini anlamak.* İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Merriam, S. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber.* (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Akademi.

Yüksek Usta, S., Gökcan, H.N. (2020). Covid-19 through the eye of children and mothers. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 187-206.

- Ramazan, O., Öveç, Ö. (2017). 66- 72 Aylık çocukların sevgi, mutluluk, korku, üzüntü duygularını tanımlama durumlarının ve resmederken kullandıkları renklerin incelenmesi, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 265-289.
- Tozduman Yaralı, K., Özkan, H. K., Güngör Aytar, A. (2016). Yedi ve on yaş çocuklarının sevgiyi ifade ediş biçimlerinin çizdikleri resimlere yansımaları, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (5), 2181-2194.
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı. (2020). Covid-19 yeni korona virüs hastalığı. (27 Nisan 2020 tarihinde <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-nedir> adresinden ulaşılmıştır.)
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı. (2020). Korona virüse karşı eğitim alanında alınan tedbirler. (20 Nisan 2020 tarihinde <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alaninda-alinan-tedbirleri-acikladi/haber/20497/tr> adresinden ulaşılmıştır.)
- Uysal Bayrak, H., Özen Altınkaynak, Ş., Erginsoy Osmanoglu, D. (2018). Okul öncesi çocukların problem durumunda kullandıkları başa çıkma stratejilerinin incelenmesi, *Sakarya University Journal Of Education*, 8 (2), 72-82.
- Uzun, R. (2018). Çocukların medyadan ve medyada korunması: Çocuklara yönelik etik davranış kurallarının incelenmesi, *Akdeniz İletişim Dergisi*, 22, 152-167.
- Yavuzer, H. (1992). *Resimleriyle çocuk resimleriyle çocuğu tanıma*. İstanbul : Remzi.
- Yavuzer, H. (2016). *Çocuk psikolojisi, doğum öncesinden ergenlik sonuna*, (39. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, A. (2004). Çocuk, ölüm ve kayıp, *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (7), 125-144.
- WHO (2020). Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public. (30 Nisan 2020 tarihinde <https://www.who.int/news-room/campaigns/connecting-the-world-to-combat-coronavirus/healthy-at-home/healthyathome---healthy-parenting> adresinden ulaşılmıştır.)
- WHO (2020). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020. (30 Nisan 2020 tarihinde <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> adresinden ulaşılmıştır.)

Extended abstract in English

China's Wuhan city in December 2019 and emerged all over the world under the influence of Covid-19 outbreak is currently under the influence in Turkey. In this process, many measures were taken, and restrictions were made worldwide. This process, which is difficult for adults, is also experienced by children. Environmental factors such as emotional situations experienced during the isolation process and common epidemic news in the media are factors that can affect the child socially and emotionally. In this period, it is a matter of curiosity how an abstract concept such as virus affects preschool children in the pre-treatment period. With this study, it was aimed to deeply understand the opinions of preschool children and their mothers about the covid-19 outbreak. The research also has a rarely used method for online conversation with children during this period when the curfew is limited due to the circumstances and schools are closed due to precautions.

The study group of the research conducted in qualitative design consists of 11 children and their mothers, aged 6 years old, who were attending a private pre-primary institution affiliated to the Ministry of National Education in city of Kütahya, by means of purposeful sampling. In determining the working group, it has been determined as a condition that they continue to online education with their teachers, have the necessary opportunities to participate in distance education at home, and that their parents volunteer for research. In the study, the consent of the parents was voluntary and their children were included in the research through a form, and the permissions of the National Education Directorate and the University Ethics Committee were obtained in order to conduct the research. In the study, semi-structured interview questions prepared by the researchers for mothers and children were used by conducting a literature review as a data collection tool. Also, what do you think of the corona virus outbreak? Can you draw what's on your mind?" directive was asked to draw pictures and document analysis of the drawn pictures was done.

In this study, in order to ensure validity and reliability, triangulation, expert opinion and rich description criteria were taken into consideration.

The findings were presented under three headings: children's views on covid-19, mothers' views on covid-19 and their children's thoughts, and children's drawings.

Considering the views of children about the epidemic of covid-19; they stated that they had mostly negative feelings about the virus such as fear, pain, and strange. In the expression of their feelings about the virus, they mostly used negativities such as fear, pain, and strange. It has been observed that children are informed about the media, they are aware of death and recovery rates, and they are aware of the concepts such as quarantine, isolation, corona virus, curfew. While the children talked about how the virus got infected, not paying attention to distance and cleaning, and hugging, some mentioned the way of infection such as mouth, nose and air. Talking about the social measures and hygiene rules regarding the ways of protection shows that they have mastered the measures that they should take. In their feelings and thoughts about change they experienced during the epidemic, they expressed mostly the sadness of not being able to go to school and not going out on the streets. In this process, it is seen that children are most affected by the social isolation from the changes they experience due to the virus. Just as there are children who say that they are adversely affected by the changes caused by isolation and virus, some of the children said that they sometimes feel positive and sometimes negative. In addition they are hopeful about the end of the process. *Considering mothers' views on the epidemic of covid-19 and its effects on their children;* the majority of the mothers stated that they had negative emotions such

as, anxiety and distress. In addition, there were some hopeful people. The mothers stated that they explained the information about the process to their children, and that the children obtained information via media like news on TV. Some of the mothers stated that their children were negatively affected by the death and incident rates on TV with the expressions such as fear and anxiety they used in their sentences. Just as there were mothers who said that their children were negatively affected by these changes, they were also those who stated that children were not affected by this process negatively and they were happy to be together with their parents working normally. *When we look at the drawings of children about the epidemic of covid-19*; it has been observed that most of the children include measures against the virus outbreak, such as home stay and hand washing.

Some of the children drew people fighting against the virus, while others drew infected people. Based on the analysis of the pictures made by the children, it can be concluded that the children have negative feelings about the situation and concerns about the measures.

Based on the research results;

Families can be advised to have conversations with children that allow them to express their feelings and concerns. It is necessary to take into account that children need parents more as a safe base in such periods and cannot understand events like adults. It was observed during the pandemic process that people were exposed to internet and technological devices more frequently. In this regard, it is very important for parents to choose content that is suitable for children and pay attention to the screen time.

Children learn how to react to events by watching their parents. At this point, families may be advised to pay attention to their reactions to epidemic news and the conversations that adults make among themselves.

Preschool teachers can also be advised to guide parents on how to proceed in matters that may negatively affect children, such as the epidemic.

For researchers, for future studies; after the national pandemic process has been overcome, it may be recommended to conduct research to reveal whether the effects on children are permanent or not, and to do quantitative studies with larger working groups to generalize the results.